

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ РОЗБУДОВИ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 96–99

Сучасний розвиток України як демократичної незалежної держави відбувається в умовах становлення та інтенсивного формування інформаційного суспільства, трансформації інформаційної культури. Актуальним завданням є моніторинг інформаційного законодавства й приведення його у відповідність до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій.

Однією з основних цілей України на шляху до Європейської інтеграції є створення та активна розбудова інформаційного суспільства, орієнтованого для забезпечення інтересів громадян, в якому кожна особа має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати вільний доступ до них, що, своєю чергою, дасть змогу зрозуміти власний рівень потенціалу, соціального розвитку та покращення якості життя. Процес інтеграції вимагає ґрунтовного розроблення національного законодавства України з метою максимальної адаптації до законодавства Європейського Союзу. Обраний Україною вектор зовнішньої політики є рушійною силою масштабних і комплексних реформ, в основі яких лежать демократичні цінності та соціальна справедливість.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС, що є важливим напрямом української зовнішньої політики. Зауважимо, що саме поняття “*acquis communautaire (acquis)*”, зазначене у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, розглядається як правова система ЄС, яка містить акти

законодавства, ухвалені в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Джерелами *acquis communautaire* є: первинне законодавство, яке містить Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р., Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 р. з наступними змінами, внесеними Маастрихтським договором, Договір про утворення Європейського Союзу 1992 р., Амстердамським договором 1997 р. та Ніщцьким договором 2001 р., а також актами про приєднання; Договір про Європейський Союз 1992 р.; Договір про злиття 1965 р.; акти про приєднання нових держав-членів; вторинне законодавство, яке складається з: директиви, регламенту, рішення, рекомендації або висновку, джерела права у формі міжнародної угоди, загального принципу права Європейського співтовариства, рішення Європейського суду; спільної стратегії у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, як це визначено ст. 13 Договору про Європейський Союз; спільних дій у межах спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільної позиції у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; рамкового рішення

щодо гармонізації законодавства в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах; загальне положення або принцип у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки тощо.

Інтеграційні прагнення повинні стосуватися всіх сфер суспільного життя — від культурно-освітньої до правоохоронної та правотворчої діяльності, а гармонізація вітчизняного законодавства як регулятора суспільних відносин із відповідним європейським нормативно-правовим масивом взагалі повинна набути надзвичайного значення. Зазначене зумовлює необхідність моніторингу інформаційного законодавства й приведення його у відповідність до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій. Реформування інформаційного права в Україні здійснюється в умовах динамічного й інтенсивного процесу інформатизації суспільних відносин, активізації інформаційної функції держави, розвитку правових інститутів інформаційного суспільства. Стрімкий розвиток інформаційних правовідносин, поєднаний з імплементацією людиноцентристської концепції, уможливив нові оцінки ролі інформаційного суспільства в майбутній розбудові громадянського суспільства в Україні. У цьому контексті слід відмітити, що реформаційні процеси, які спрямовані у тому числі і на адаптацію вітчизняного законодавства до європейських зразків, є характерними для більшості галузей публічного адміністрування. Певним чином реформаційні процеси торкаються й інформаційного законодавства. Зокрема, наголосимо на активній законотворчій роботі щодо змін та доповнень до Закону України “Про інформацію”, прийняття Законів України “Про доступ до публічної інформації”, “Про засади державної мовної політики”, активізації дискусії щодо необхідності систематизації інформаційного законодавства. Водночас на сьогодні практика застосування інформаційного законодавства розкрила його недосконалість, застарілість, оголила труднощі у правозастосуванні через розпорошеність його норм.

Окремі аспекти проблематики інформаційного суспільства так чи інакше досліджено в наукових працях таких вітчизняних учених, як І. В. Арістова, В. Ю. Баскаков, К. А. Гуцал, М. В. Гуцалюк, М. І. Дімчогло, В. А. Залізник, Р. А. Калюжний, І. А. Кисарець, О. В. Копан, Б. А. Кормич, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, П. Є. Матвієнко, Г. П. Несвіт, Н. Б. Новицька, О. В. Олійник, К. Г. Татарнікова, К. П. Череповський, Я. Швець, Т. А. Шевцова та ін.

Однак питання стосовно правових засад розвитку інформаційного суспільства в Україні досі не стало відокремленим цілісним об'єктом наукових досліджень, адже у працях багатьох авторів вивчалися лише окремі інститути інформаційного суспільства або поверхово вивчалися деякі особливості розвитку окремих його складових. Хоча це певним чином має вагоме науково-прикладне значення, але не сприяє підвищенню ефективності правового регулювання суспільних відносин у сфері розвитку інформаційних відносин в Україні як цілісного системного об'єкта наукових розробок. Таким чином, одним із актуальних напрямів сучасних досліджень є дослідження правових засад розвитку інформаційного суспільства як цілісної наукової проблеми.

Інформаційне суспільство розвивається надзвичайно швидкими темпами. Якщо нещодавно дослідники вивчали різноманітні теорії походження інформаційного суспільства, точилися дискусії щодо доцільності введення до наукового обігу цього поняття, називаючи його і постіндустріальним, і кібернетичним, і мережевим, і інформаціональним, то нині вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що інформаційне суспільство як таке вже відбулося, незалежно від факту визнання його окремими науковцями чи політиками. Наразі постає інше дослідницьке завдання: визначення правових засад його розвитку саме як системи, упорядкування інформаційної функції держави і приведення інформаційних відносин до єдиного механізму правового регулювання в межах реалізації державної інформаційної політики. Одним із дієвих механізмів на цьому

шляху вбачається систематизація інформаційного законодавства.

Необхідно зазначити, що в основоположних документах державних органів інформаційне суспільство визначають як “орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя” [1]. Процеси “інформатизації” не залишають за межами свого впливу жодну зі сфер суспільної активності: від побутових до міжнародних [2].

Комісія Європейського Союзу дала визначення поняття інформаційного суспільства в 1993 р.: “інформаційне суспільство — це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв’язку” [3].

З плином більше ніж двох десятиліть визначення поняття коригується: “суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій; суспільство знання, тобто суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню оперувати нею; глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ані часових, ані просторових, ані політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з другого — відкриває кожному суспільству нові можливості для самоідентифікації” [4]. Набуває розвитку така система знань, як інформаціологія [5], що є динамічною системою знань про інформаційне суспільство з багатоальтернативними перспективами розвитку. Щодо особливостей інформаційного суспільства, то І. С. Мелюхін зазначає: “Інформаційне суспільство відріз-

няється від суспільства, у якому домінують традиційна промисловість і сфера послуг, тим, що інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, що пов’язані з їх виробництвом (телекомунікаційні, комп’ютерні, телевізійні), зростають більш швидкими темпами, виступають джерелом нових робочих місць, стають домінуючими в економічному розвитку...” [6].

Вартою уваги є ідея, що “інформаційне суспільство — це громадянське суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв’язку”, представлена І. В. Арістовою [7]. Ключовими компонентами громадянського суспільства є те, що такі відносини ґрунтуються на засадах демократії і права. Цим додатково підтверджується наша впевненість у правильності обраного нами напряму дослідження правового контексту проблеми розвитку інформаційного суспільства. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина. Співвіднесення інформаційного (надалі І. В. Арістова надає перевагу терміну “суспільство знань”) та громадянського суспільства знаходить своє відображення і в подальших публікаціях цієї дослідниці. Натомість існує переконання, що вважати інформаційне суспільство громадянським за таких умов історичного розвитку та значної неврегульованості інформаційних відносин, переважання інформаційних загроз над державними механізмами захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина є передчасним. Необхідно говорити про те, що формування громадянського суспільства виступає головним, але не єдиним завданням інформаційного суспільства.

У своїй праці К. А. Гуцал зазначає: “інформаційне суспільство — це суспільство, у якому вирішальну роль виконує придбання, опрацювання, зберігання, передавання, розповсюдження, використання інформації та знань, зокрема, за допомогою інтерактивної

взаємодії і технічних можливостей, що постійно вдосконалюються. Інформаційне суспільство має власну концепцію розвитку, яке висуває на перший план нову галузь — інформаційну індустрію, пов'язану із виробником інформаційних технологій, методів та технологій виробництва знань, найважливішими складовими яких стають усі види інформаційних технологій, особливо телекомунікацій у період глобалізації” [8].

Таким чином, науковці сходяться на думці, що інформаційне суспільство відрізняється залученням більшої частини суспільства до потужних технологічних можливостей інформаційних ресурсів, що радикально посилює і прискорює обмін інформацією між суб'єктами та їх взаємовплив, а відтак призводить до необхідності розширення і уточнення змісту інформаційних правовідносин, тобто формування оновленого інформаційно-правового законодавства в зазначеній сфері, а також актуалізує важливість та необхідність розбудови методології дослідження цього феномену.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування

в Україні” від 13 грудня 2010 р. № 2250-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>

2. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Інформація, ідеологія та утопія / Д. Лайон // Сучасна зарубіжна соц. філос. — К., 1996. — С. 362–380.

3. White Paper on growth, competitiveness and employment — the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. — 54 p.

4. Building the European Information society for us all: Final policy report of the high — level expert group, April 1997 // European Commission. Directorate — General for employment, industrial relation and social affairs. Unit V/B/4. — Brussels, manuscript completed in April 1997.

5. Доктрина информациологического развития человечества в XXI веке (Одобрена и принята на Всемирном Информациологическом Форуме (ВИФ-2000), Москва, 24 ноября 2000 г. под эгидой ООН и Всемирного Информациологического Парламента // Междунар. право. — М., 2001. — С. 400–424.

6. Мелюхин И. С. Принципы формирования основ информационного общества в России / И. С. Мелюхин // Законодательство и практика средств массовой информации. — 1997. — № 10. — С. 1–4.

7. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізації в діяльності органів внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 “Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право”. — Х., 2002. — 477 с.

8. Гуцал К. А. Концепція розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації / К. А. Гуцал // Держава та регіони. — 2010. — № 4. — С. 89–91.

Наведено систематичний огляд еволюції визначень поняття “інформаційне суспільство” у працях дослідників та в нормативно-правових актах, що регулюють відносини в інформаційному суспільстві, у тому числі міжнародне інформаційне законодавство. Доведено важливість та необхідність розбудови методології дослідження цього суспільного явища.

An overview of systematic evolution definitions of “information society” in the work of researchers and legal acts regulating relations in the information society, including international chsli information legislation is given. The importance and the need to develop research methodology of this social phenomenon is proved.

Приведен систематический обзор эволюции определений понятия “информационное общество” в трудах исследователей и в нормативно-правовых актах, регулирующих отношения в информационном обществе, в том числе международное информационное законодательство. Доказана важность и необходимость развития методологии исследования данного общественного явления.

Надійшла 1 червня 2016 р.